

МАЛИЙ БІЗНЕС В УКРАЇНІ: ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Проведено комплексний аналіз стану малого бізнесу України, визначені його основні проблеми на даному етапі розвитку держави та запропоновані напрями перспективного розвитку цього сектору економіки у майбутньому

Постановка проблеми. Малі підприємства є центром економічної системи країн західного світу. Основними перевагами підприємств середнього і малого бізнесу є властива їм гнучкість, маневреність і здатність оперативно реагувати на змінні умови. Малий бізнес в Україні важко назвати драйвером економіки. До малого бізнесу можна віднести більше половини підприємств, компаній, зареєстрованих в Україні, але реальний внесок цих підприємств у ВВП країни досить невідчутний, в той час як в США, Японії, країнах ЄС більше половини ВВП припадає на сектор малого та середнього бізнесу.

Наведені дані свідчать про необхідність вивчення проблем розвитку малого бізнесу в Україні на теперішній час та розробки плану перспективного розвитку даного сектору економіки країни.

Стан вивчення проблеми. На даному етапі проблема стану малого бізнесу в Україні є не досить розвинутою. Не одноразово проводився аналіз становлення малого бізнесу, аналіз його розвитку, та цього дуже замало. Треба не тільки оцінити стан вітчизняного малого бізнесу, але і вивчити досвід зарубіжних країн, запропонувати нові тенденції (можливо цілі програми або комплекси) розвитку цього сектору економіки.

Мета дослідження. Дослідити тенденції розвитку малого підприємництва в Україні, виявити причини його основних проблем та запропонувати нові шляхи розвитку цього сектору економіки.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Аналіз літературних джерел дозволив зробити висновок про те, що опубліковані роботи у сфері малого бізнесу, таких авторів як Варналії З.С. [1], Виговська В.В.[2], Подольна В.В.[4], Федоренко С.В. [6] та інших, зачіпають ключові проблеми розвитку малого підприємництва України та пропонують деякі шляхи розвитку цього сектору економіки. Але перелік цих проблем та пропозицій не є вичерпаним і тому потребує подальшого вивчення.

Викладення основного матеріалу дослідження. На розвиток малого підприємництва в Україні в першу чергу впливає формування державної політики. Процес формування державної політики та законодавчої бази у сфері малого бізнесу поділяють на три основні етапи [4, с. 49-50].

Перший етап (1991-1995 р.р.) обумовлений прийняттям Закону України "Про підприємництво" у 1991 році та Програми державної підтримки підприємництва в Україні у 1993 році. Зазначений Закон визначає загальні правові, економічні та соціальні засади здійснення підприємницької діяльності громадянами та юридичними особами на території України, встановлює гарантії свободи підприємництва та його державної підтримки. Також у даний період створюється правова база щодо розвитку конкурентного середовища. Всебічний розвиток підприємництва та малого бізнесу відноситься до першочергових завдань державної політики.

Другий етап (1996-2000 р.р.). У 1996 році була прийнята Концепція державної політики розвитку малого підприємництва та конституційно закріплене право на впровадження підприємницької діяльності. На початку 1997 року затверджена Програма розвитку малого підприємництва в Україні на 1997-1998 роки. Також у цей період був створений Державний комітет України з питань розвитку підприємництва, з метою забезпечення здійснення державної політики щодо розвитку та підтримки малого бізнесу. Ще на даному етапі були прийняті важливі законодавчі нормативи стосовно оподаткування та фінансової звітності суб'єктів малого

бізнесу, а саме Указ "Про спрощену систему оподаткування обліку та звітності суб'єктів малого підприємництва" (1998 р.) та Указ "Про затвердження Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 25 "Фінансовий звіт суб'єктів малого підприємництва" (2000 р.).

Третій етап (2001 р. і до наступного часу) характеризується уповільненням темпів росту показників малого бізнесу. Для поліпшення ситуації у 2001 році був прийнятий Закон України "Про національну Програму сприяння розвитку малого підприємництва в Україні" та в 2005 році – Указ "Про лібералізацію підприємницької діяльності та державну підтримку підприємництва". Кожного року приймається розпорядження "Про затвердження заходів щодо виконання національної Програми сприяння розвитку малого підприємництва в Україні".

Після прийняття всіх вище зазначених законів та програм в Україні малий бізнес став самостійною ланкою національного господарства. Але період стрімкого розвитку малого підприємництва, який спостерігався з 1991р. до 2000 р., закінчився, і якщо у 1999 р. темп зростання кількості малих підприємств різної форми власності складав 114%, то вже в 2009 році він складає 95 % (рис. 1.) [3]. Цей спад – це результат економічної та політичної нестабільності, а також відсутності реальних стимулів для розвитку малого бізнесу.

Приділимо увагу основним причинам ситуації, що склалася в Україні стосовно малого бізнесу.

Серед макрочинників, які впливають на розвиток малого бізнесу, можна виділити такі, як загальний спад вітчизняного товарного виробництва, зростання цін, високий рівень інфляції, низький рівень платоспроможності населення та інше.

Наприклад, Федоренко С.В. виділяє наступні причини, що протидіють розвитку малого бізнесу [6, с. 4]: недосконалі закони і правила, що швидко змінюються; вузькість джерел фінансування; нерівні можливості в конкуренції з крупним номенклатурним бізнесом; всеосяжна корупція; відсутність підтримки або ж перешкода з боку держави; недорозвиненість інфраструктури; професійна невідповідність самих підприємців та інше.

Отже існує багато чинників, які негативного впливають на малий бізнес в Україні. Приділимо трохи уваги найважливішим з них.

Досвід початківців і підприємців, що вже діють, показав, що 75% серед них на перше місце серед проблем ставлять дефіцит фінансів. Власних капіталів більшість не має, банківські кредити дають на 2-3 місяці з високою відсотковою ставкою, а інших доступних джерел фінансової підтримки малого бізнесу в Україні не існує.

Також, однією з основних проблем малого бізнесу в Україні є обмежений доступ цих компаній до інвестицій. Досвід P&S Group в Україні показує [5], що в даний момент західні інвестори діють дуже обережно і неквапливо відносно українських компаній. Непроста ситуація на ринку інвестицій пояснюється не тільки економічною і фінансовою ситуацією в світі, але і суто внутрішніми українськими чинниками.

Прямі інвестиції – одне з найважливіших джерел розвитку малого бізнесу в розвинених і багатьох країнах, що розвиваються. Вони дозволяють бізнесу розширити масштаб своєї діяльності швидше в порівнянні з "органічним зростанням" або навіть за допомогою кредитування, яке "з'їдає" рентабельність через високі відсотки на кредити в нашій країні і є доступним за наявності відповідної застави. Фонди прямих інвестицій -

це величезна фінансова індустрія в світі, тоді як в Україні ці фонди тільки починають свій розвиток. При цьому, можна говорити про активізацію і зростання кількості учасників на ринку останнім часом, зокрема за рахунок вітчизняних гравців.

Отже, після розгляду основних проблем розвитку малого бізнесу в Україні можна перейти до напрямів та перспектив його розвитку.

Перший напрям – це спеціалізація окремого малого підприємства за певним видом діяльності. Світовий

досвід Світовий досвід показує, що найбільшій ефективності мале підприємство досягає при спеціалізації за певним видом діяльності. Спеціалізація дозволяє більш ефективно використовувати різноманітні здібності працівників, що призводить до збільшення загального обсягу виробництва. У свою чергу, збільшення реального обсягу виробництва призводить до збільшення реальних прибутків підприємства, що позитивно впливає на його фінансовий стан.

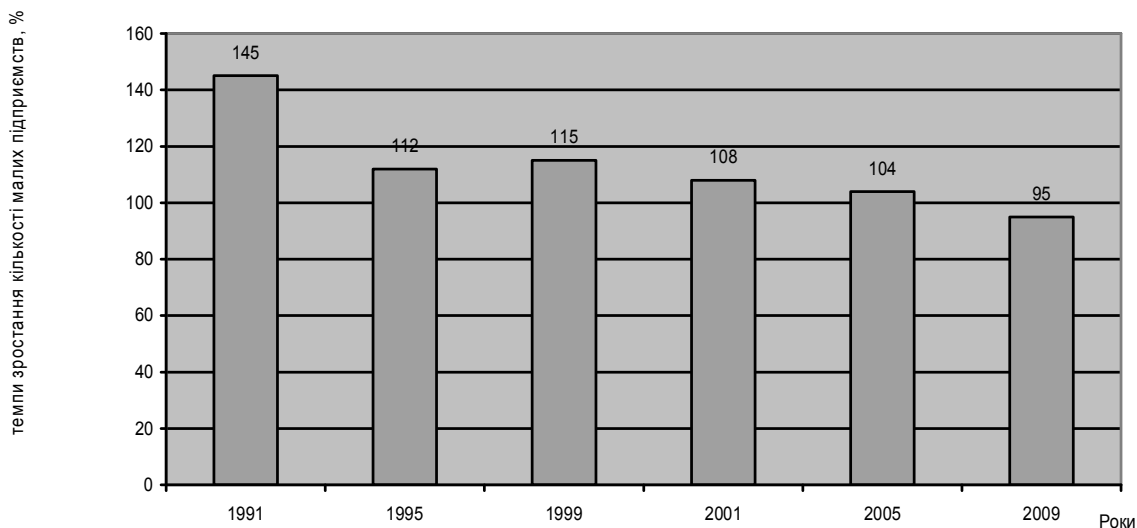

Рис. 1. Ретроспективний аналіз темпів зростання кількості малих підприємств

Таблиця 1. Показники розвитку малих підприємств в Україні за основними видами діяльності, % до загальної кількості

Основні види економічної діяльності	2000р.	2002р.	2004р.	2006р.	2008р.
Сільське господарство, мисливство та лісове господарство	3,6	4,6	5,2	5,1	5,0
Промисловість	15,8	16,1	15,4	14,4	13,8
Будівництво	8,4	8,5	9,3	10,2	10,6
Оптова і роздрібна торгівля	46,4	40,2	35,0	33,5	34,0
Готелі та ресторани	3,5	3,0	3,3	3,4	3,5
Транспорт	3,9	4,5	4,8	4,9	5,1
Операції з нерухомості, здавання у найм та послуги користувача	12,1	15,6	17,6	21,7	22,0
Колективні громадські та особисті послуги	3,4	3,8	3,6	3,3	3,0
Інші види діяльності	2,9	3,7	2,2	3,6	3,0

Другий – це спеціалізація малого підприємства, а саме новоствореного, на нерозвинутій чи найменш занятій галузі економіці. Тобто, перш ніж створити своє підприємство, підприємець повинен проаналізувати загальний стан економіки та обрати саме ту її ланку, в якій багато вільного місця, яке ще погано розвинуто, та почати її розвивати.

Наприклад, з табл. 1 [3] видно, що найбільш занятою ланкою української економіки малим бізнесом є оптова та роздрібна торгівля, а найменш – готельний бізнес, колективні, громадські та особисті послуги, а також сільське господарство. Тому найдоцільніше було б створювати нове мале підприємство саме в цих, найменш розвинутих, ланках економіки.

Цей напрям неможливий без третього, бо в наш час гострою є проблема професійної підготовки підприємців-початківців. Отже розвитку малого бізнесу в Україні може допомогти ухвалення державної програми підтримки малих підприємств. Зокрема така програма повинна включати масові (безкоштовні/дешеві) освітні програми для підприємців, що починають, і фінансову підтримку як на ранніх стадіях, так і надалі (у партнерстві з фінансовими установами). Освітні програми можуть виконувати бізнес-центри або бізнес-інкубатори, в обов'язки яких входить підтримка малого бізнесу саме рекомендаціями та навичками.

Наприклад, при Донецькому державному університеті управління з 2008 року діє громадська організація "Донецький міський бізнес-інкубатор".

Основні завдання цієї організації:

1) сприяння формуванню ринку праці та працевлаштування випускників Донецького державного університету управління – членів організації;

2) сприяння розвитку комунікаційних послуг та ділової інформації у сфері малого та середнього бізнесу для членів організації;

3) сприяння організації та проведенню лекцій, доповідей, тренінгів з теорії та практики ведення бізнесу для членів організації;

4) розвиток взаємодії членів організації з органами державної влади, органами місцевого самоврядування і вищими навчальними та науковими закладами, в м. Донецьку;

5) сприяння участі членів організації у моніторингових дослідженнях стану та перспектив розвитку складових інфраструктури міста, регіону його соціально-економічного розвитку;

6) організація для членів організації заходів у сфері науки, освіти, культури, мистецтва, медицини, спорту;

7) сприяння участі членів організації у заходах по вирішенню соціально-економічних проблем розвитку міста Донецька;

8) сприяння організації навчання, проведення різноманітних тренінгів для членів організації;

9) здійснювання пошуку партнерів для задоволення статутних інтересів організації;

10) представлення і захист законних інтересів своїх членів у державних і суспільних органах.

Отже, діяльність цього бізнес-інкубатору направлена саме на підтримку молоді. Більшість випускників ВНЗ при своєму першому працевлаштуванні стикається з проблемою відсутності практичного досвіду. А саме така громадська організація допомагає молодим спеціалістам отримати практичний досвід у своїй сфері знань, рекомендації щодо створення та ведення свого бізнесу, зв'язки з представниками різних сфер бізнесу та органами державної влади, місцевого самоврядування та ін. Також ця організація сприяє працевлаштуванню молоді.

Кожен може стати членом цієї організації, так як: "Членство в Організації є добровільним і може бути повноправним, постійним і почесним. Членом Організації може бути особа, яка висловила бажання бути членом, яка визнає Статут Організації, дотримується його вимог, зробила вступний, членський або цільовий внески, бере участь у діяльності Організації але за умови, що їх членство в Організації не суперечить діючому законодавству України".

На прикладі Донецького міського бізнес-інкубатору треба створювати подібні заклади у все більшій кількості міст України, щоб досягти найвищої професійної підготовки підприємців-початківців, а також для працевлаштування або вірогідності отримання роботи випускниками ВНЗ.

Ще одним напрямом розвитку малого бізнесу являється те, що держава також може посприяти цьому процесу в Україні, стимулюючи інвестиції і кредитування малих підприємств від недержавних вітчизняних і іноземних фінансових установ. Наприклад, обов'язкова накопичувальна пенсійна система допомогла б повернути засоби для фінансування спеціальних облігацій для макро- і мікро-кредитів підприємців.

Висновки та перспективи подальших розробок

Результати аналізу основних етапів діяльності малого бізнесу в Україні свідчать про поступовий і дещо уповільнений характер розвитку даного сектору економіки, що пояснюється такими об'єктивними причинами, як: недосконалість відповідної законодавчої та нормативної бази, відсутність кредитних та інвестиційних ресурсів тощо.

Для покращення стану малого бізнесу в Україні були запропоновані такі шляхи, як спеціалізація окремого малого підприємництва за певним видом діяльності, а саме на нерозвинутій чи найменш занятій галузі економіці, ухвалення державних програм підтримки малих підприємств, які повинні включати масові освітні програми для підприємців, що починають, і фінансову підтримку як на ранніх стадіях, так і надалі. Такі програми можуть виконувати бізнес-інкубатори (наприклад, Донецький міський бізнес-інкубатор при Донецькому державному університеті управління). Ще одним напрямом розвитку малого бізнесу є те, що держава може стимулювати інвестиції і кредитування малих підприємств від недержавних вітчизняних і іноземних фінансових установ.

Список використаної літератури:

1. *Варналій З.С.* Мале підприємство України як чинник регіонального розвитку: стан та перспективи // Актуальні проблеми економіки. – 2004. – № 4. – с. 64-73.
2. *Виговська В.В.* Малий бізнес України: сучасний стан і тенденції розвитку // Актуальні проблеми економіки. – 2009. - № 1(9). – с. 59-64.
3. Державний комітет статистики України. – [Електронний ресурс]. Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua.
4. *Подольна В.В.* Ретроспективний аналіз та перспективи розвитку малого бізнесу в Україні // Інвестиції: практика та досвід. – 2008. – № 19. – с. 42-45.
5. P&S Group о проблемах и перспективах среднего и малого бизнеса в Украине / Бизнес-новости / Журнал Р&Б от 27.11.2009. – [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.vlasnasprava.info/ru/business_news.html?_m=publications&_t=rec&id=12635.
6. *Федоренко С.В.* Проблеми розвитку малого бізнесу в Україні // Економіка та держава. – 2008. - № 5. – с. 4-5.

БОНДАРЕНКО Оксана Вікторівна – викладач кафедри облік та аудит Донецького державного університету управління

КОНДРАТКО Христина Юріївна – студентка Донецького державного університету управління